

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Monumenta Paderbornensia

Ferdinand <Paderborn, Bischof, II.>

Amstelodami, 1672

Clades Variana.

urn:nbn:de:hbz:466:1-7830

CLADES VARIANA.

MEMORIÆ. SACRUM

EN. UBI. ROMANÆ. CLADIS. MONUMENTA. SUPERSUNT
 VARUS. ET. ARMINIO. STRATUS. AB. HOSTE. JACET
 ET. CAMPO. IN. MEDIO. NOTUM. VICTORIA. NOMEN
 SERVAT. ADHUC. NOSTRIS. INCLYTA. TEMPORIBUS
 AUSPICIIS. RAPUIT. PUBES. GERMANA. SECUNDIS
 IMPERII. GEMINAS. NOBILE. PIGNUS. AVES
 DESINAT. EUPHRATES. PARTHOS. MEMORARE. TRIUMPHOS
 CLARIOR. EST. CÆSO. LUPPIA. QUINCTILIO
 RAPTA. JOVI. LATIO. CRASSI. SPOLIA. ILLE. PEREMPTI
 REDDIDIT. HIC. AQUILAS. OBTINET. USQUE. SUAS

FERDINANDUS. DEI. ET
 APOSTOLICÆ. SEDIS. GRATIA. EPISCO-
 PUS. PADERBORNENSIS. COADJUTOR
 MONASTERIENSIS. S. R. I. PRINCEPS
 COMES. PYRMONTANUS. ET. LIBER. BA-
 RO. DE. FURSTENBERG

VARIANÆ. CLADIS. PÆNE. EXITIABILIS. ROMA-
 NIS. CÆSARE. AUGUSTO. AD. TEUTOBURGIEN-
 SEM. SALTUM. INTER. AMISILET. LUPPIÆ
 FONTES. ARMINIO. DUCE. A. CHERUSCIS
 BRUCTERIS. MARSIS. ET. CONTER-
 MINIS. GENTIBUS. ILLATÆ

M. H. P

C 3

NO.

NOTÆ.

I. CLADES VARIANA.] Nota hæc clades, quam ex auctoribus antiquis Vellei. lib. 2. Strabo lib. 7. Tacit. lib. 1. 2. 12. Annal. Suetonius in Augusto c. 23. in Tiberio c. 17. Florus lib. 4. c. 12. Dio Cassius lib. 56. Plinius lib. 7. hist. natur. c. 45. Seneca epist. 57. Zonaras Annal. tom. 2. Orosius hist. lib. 6. c. 21. Manilius poëta lib. 1. Ex recentioribus verò præter alios innumeros Philip. Cluver. l. 3. Germ. antiq. c. 19. Joannes Horrion lib. 2. Panegy. Pad. c. 9. Bernardus Mollerus in descript. Rheni lib. 5. Pideritius in chron. Lippienf. Stangevolius lib. 1. Ann. Circ. Westphalici, Bucherius in Belgio Romano, partim prolixiùs descripserunt, partim breviter commemorârunt, partim eruditè & diligenter illustrarunt.

2. EN UBI ROMANÆ CLADIS MONUMENTA SUPERSUNT.] Verus hîc Romanæ cladis monstratur locus, quem Urspergensis, Naucerus, & alii Augustam Vindelicorum; Moguntiam Æneas Silvius; Duisburgum Clivorum Aventinus & Joannes Tybius in antiq. Duisburgi; in Misniam Irenicus; Strombergam Joannes Gigas, & hunc sequutus Joannes Baptista Nicolosius; nonnulli ad Embfaram flumen, ubi vicinum Cliviæ oppidum Dinflacum visitur, falsò transtulerunt. Repugnant enim horum opinioni, aut errori potiùs, & communem certamque de loco designato sententiam confirmant complura monumenta, pleraque ex veterum Romanæ historiæ scriptorum testimoniis observata, atque etiamnum conspicua: nimirum mediæ Germaniæ fines, quatenus ex continuis bellis Romanis fuit cognita. Velleius lib. 2. quo proposito (Varus) *mediam ingressus Germaniam, velut inter viros pacis gaudentes dulcedine, jurisdictionibus agendoque pro tribunali ordine traherat æstiva. At illi, in summam socordiam perduxere Quintiliam usque eò, ut se Prætorem Urbanum in foro jus dicere; non in mediis Germania finibus exercitui præesse crederet.* Via & iter à Rheno ad Visurgim in Cheruscorum fines.

fines. Dio l. c. *Quia autem Romanos multos apud Rhenum, multos apud se versari videntes, rebellionem palam attentare non audebant, Varum ita acceperunt, ut omnibus ejus jussis obtemperaturi viderentur, proculque eum à Rheno in Cheruscorum fines, & ad flumen Visurgim abduxerunt. Habitus viæ, sive montes, saltus, silvæ, paludes, aggeres, pontes. Velleius l. c. Exercitus omnium fortissimus, inclusus silvis, paludibus, insidiis ab eo hoste ad internecionem trucidatus est. Tacit. 2. Ann. Premisso Cacinâ, ut occulta saltuum scrutaretur, pontesque & aggeres humido paludum & fallacibus campis imponeret. Dio l. c. Erant montes, quâ Varus tum ducebat, convallibus crebris intercepti ac inæquales: arbores autem dense, ac immodicæ proceritatis, quibus Romani ante hostium adventum cadendis, viamque parando, & quæ opus habebant, pontibus jungendo defatigati fuerant, &c. Locum modo ibi, ut in monte silvis obsito, opportunum nacti, castra fecerunt, &c. postridie progressi sunt in locum nemore vacuum. Zonaras l. c. Illum cum suis legionibus in densis & impeditis silvis versantem, ex improviso pro notitiâ locorum, quâ minimè patebat exitus, circumvenerunt. Ultima Bruëterorum sedes inter Amisiam & Luppiam amnes, haud procul Teutoburgiensi saltu. Tacit. 4. an. Ductum inde agmen ad ultimos Bruëterorum, quantumque Amisiam & Luppiam amnes inter vastatum, haud procul Teutoburgiensi saltu, in quo reliquæ Vari legionumque insepultæ dicebantur. Aliso & cladi, & tumulo legionum propinquus. Vell. 2. Ann. Lucii etiam Ceditii præfecti castrorum, eorumque, qui unâ circumdati Alisonem immensis Germanorum copiis obsidebantur, laudanda virtus. Tacit. 2. Annal. Caesar audito castellum Lupiæ flumini adpositum obsideri, sex legiones eò duxit, neque Casari copiam pugna obsessores fecere, ad famam adventus ejus dilapsi. Tumulum tamen nuper Variarum legionibus structum, & veterem aram Drusifitam disjecerant. Restituit aram, tumulum iterare haud visum, & cuncta inter castellum Alisonem, ac Rhenum novis limitibus aggeribusque permunita. Si itaque in mediis Germaniæ finibus, inter Rhenum & Visurgim, in Teutoburgiensi saltu, prope Amisiam Luppiamque amnes, ultimos Bruëterorum, Alisonem, aram Drusi, & tumulum Variarum legionum, duce Arminio à Cheruscis, Bruëteris, Marfis & conterminis gentibus Varia-*

na clades sit facta; certum & manifestum est, alium ejus locum assignari non posse, quàm medium Paderbornam & Dethmoldiam vel Hornam inter, ubi omnes expressas à Velleio, Tacito & Dionne *ωεριστοεις* clarissimè repræsentat situs. Duo præterea rivi, *rubeus* & *offeus*, sive *Rodenbecke* & *Knockenbecke* / per *Sende* desertum saltui Teutoburgienfi proximum defluentes; ille ab aquis sanguine infectis, hic ab injectis ossibus appellatus: ubi ossa humana, diverfi generis arma & numismata, in quibus Julii Cæsaris, Octavii Augusti imagines, atque inscriptiones agnosci poterunt, reperta, magni cum Romanis initi prælii memoriam conservarunt: & demum non Westphali tantùm & Paderbornenses scriptores, *Bernardus Mollerus* in descript. Rhen. l. 5. *Hamelman.* de genealog. & famil. Comit. & Baron. infer. Saxoniz, Angar. & Westphal. *Reineccius* in not. ad Poëtam Anonym. de gest. Carol. M. *Meibomius* in Irminful. *Horrius* in panegy. Pad. l. 2. c. 9. *Pideritius* in chron. Lipp. *Stangevol.* lib. 1. Annal. Varum cum exercitu hic cæsum tradidère: verùm etiam plurimi externi, *Cuspinian.* in Aug. *Lazius* l. 1. comment. Reip. Rom. c. 8. *Lindenbroch.* in hist. Arminii, *Carion* in chron. l. 3. *Pighius* in Hercul. Prodigio, *Lipsius* in Tacit. *Serar.* l. 1. rer. Mogunt. *Althamerus* in Tacit. de morib. Germ. *Browerus* l. 1. Annal. Trevir. *David Chytr.* in orat. de Westphaliâ, *Calvisius*, *Isac. Pontanus* lib. 1. orig. Franc. c. 9. *Teschemach.* in chron. Cliviz, March. *Joannes Henricus Hagelgans* in suo Arminio An. 1643. edito, *Gratianus Episcopus Amerinus* in vitâ Card. Commendoni lib. 2. *Per Westphalos iter vertit, visis circa Paderbornam campis saltibusque Variânâ olim clade, & Arminii victoriâ claris. Quæ loca adhuc post tot seculorum spatium à Germanis, cum gloriâ & ostentatione Majorum suorum virtutis, monstrantur.*

3. VARUS ET ARMINIO STRATUS AB HOSTE JACET.] Tacit. lib. 1. Ann. *Sed Varus, fato & vi Arminii cecidit. Cùm enim metueret, ne vivus in hostium potestatem veniret, sibi ipsi manus intulit. Dio lib. 56. Ideo Varus aliique primores, jam acceptis vulneribus, cùm metuerent, ne vel in hostium potestatem vivi venirent, vel ab insensissimo hoste interficerentur, sibi ipsi manus attulerunt.*

lerunt. Velleius lib. 2. Duci plus ad moriendum quàm ad pugnandum animi fuit, quippe paterni avitque exempli successor se ipsum transiit. Tacit. 1. Ann. Et cladis ejus superstites pugnam aut vincula elapsi, referrebant, primum ubi vulnus Varo adaptum; ubi infelici dextrâ, & suo ictu mortem invenerit. Zonaras Annal. tom. 2. Itaque Varus & precipui quique vulnerati, metuentes ne vivi in hostium potestatem venirent, ultro sibi necem consciverunt. Non sine causâ duram captivitatem, aut acerbam mortem à Germanis timuit, quibus adeò invisus, ut abditum mortui corpus effoderint, laceraverintque. Flor. lib. 4. c. 12. Ipsi quoque consulis corpus, quod militum pietas humi abdidit, effossim. Velleius lib. 2. Vari corpus semiustum hostilis laceraverat feritas, caput ejus abscissum, latumque ad Maroboduum, & ab eo missum ad Casarem, gentilitii tamen tumuli sepulturâ honoratum est. Qualis autem genere, ingenio, moribusque fuerit, & quibus rebus tantum sui Germanorum odium incurrerit, Velleius l. c. prodidit. Varus Quinctilius illustri magis, quàm nobili ortus familiâ, vir ingenio mitis, moribus quietus, otio magis castrorum, quàm bellica assuetus militia; pecuniâ verò, quàm non contemptor, Syria, cui præfuerat, declaravit, quàm pauper divitem ingressus, dives pauperem reliquit. Cur illustri magis ob recentes magistratus & honores, quàm nobili sive antiquâ familiâ ortum asserat, Carolus Patinus de familiis Roman. admiratur, cum Livio teste, An. U. C. 350. M. Quinctilius Varus Tribunus militum consulari potestate, Dictator verò clavi figendi causâ, An. U. C. 421. Cn. Quinctilius creati fuerint. Interim qualicumque loco natus fuerit, non poterant Germani avaritiam ejus, & imperandi modum tolerare. Dio l. c. Ubi autem Quinctilius Varus, Germania post administratam Syriam præfectus, rebus ibi gubernandis susceptis imperare, pecuniasque uti à subditis exigere, Germani ejus inceptum non tulerunt, primoribus ipsorum amissum principatum desiderantibus, vulgò consuetam rerum rationem peregrina dominationi anteferente. Oderant præterea libidinem ac superbiam. Flor. l. 4. c. 12. Quippe Germani victi magis, quàm domiti erant, moresque nostros magis, quàm arma induerant sub Imperatore Druso. Postquam verò ille defunctus, Vari Quinctilii libidinem ac superbiam, haud secus, quàm servitiam odisse ceperunt.

runt. Orofius lib. 6. c. 21. *Quinctilius Varus cum tribus legionibus à Germanis rebellantibus, mirâ superbâ atque avaritiâ in subjectos agens, funditus deletus est.* Zonaras l. c. *Sed cum Quinctilius Varus Germaniæ præpositus, eos subito ac penitus ab inveteratâ consuetudine revellere aggrediretur, superbèque & avarè ut mancipiis imperaret, ferre non potuerunt.* His ille moribus & vitiis causam bello præbuit; infidiis verò & cladi occasionem dedit falsa ejus de Germanis opinio, fœcordia, & militum dissipatio. Velleius l. c. *Is cum exercitui, qui erat in Germaniâ, præesset, concepit esse homines, qui nihil præter vocem haberent hominum; quique gladiis domari non poterant, posse jure mulceri.* At illi in summam fœcordiam perduxere Quinctilium, usque eò, ut se Prætorem Urbanum in foro jus dicere, non in medijs Germaniæ finibus exercitui præesse crederet. Flor. l. c. *Ausus ille agere conventum; & in castris se direxerat, quasi violentiam barbarorum & licitoris virgis, & præconis voce posset inhibere.* Dio l. c. *Ibi summa in pace ac amicitia erga eum viventes, in hanc eum opinionem adduxere, quasi possent absque militum opera in servitute contineri.* Igitur Varus neque milites, quod in hostico fieri debet, uno loco continuit. Præcipuè verò securitas, & nimia fiducia in eo arguitur. Flor. l. c. *Tanta erat pacis fiducia, ut ne prædictâ quidem, & proditâ, per Segesten unum principum, conjuratione commoveretur.* Itaque improvidum, & nihil tale metuentem, improvisò adorti, quum ille (*O securitas!*) ad tribunal citaret, undique invadunt. Vell. l. c. *Id Varo per virum ejus gentis fidelem, clarique nominis Segesten indicatur, negat itaque se credere, spemque benevolentie ex merito aestimare, nec diutius post primum indicem secundo relictus est locus.* Dio l. c. *Fam fidente rebus Varo, ac nihil tale expectante; ac non modo fidem omnem iis, qui rem, ut erat, suspicantes, eum, ut careret sibi, monebant, abrogante, sed etiam objurgante eos, quòd frustra sibi timerent, ac illos in irvidiam vocarent, repenti ex composito quidam ex longinquis Germani insurgunt.* Hinc illæ Segestis apud Tacit. 1. Ann. querelæ: *Ego raptorem filia mea Arminium apud Varum, qui tum exercitui præsidebat, reum feci, dilatus segnitia ducis, quia parum præsidii in legibus erat, ut me & Arminium, & conscios vinciret, flagitavi: testis illa nox, mihi utinam potius novissima! quæ secuta sunt, desleri magis, quàm defendi.*

fendi possunt. Orta vel aucta hujusmodi fiducia ex conviviis, & assiduâ consuetudine cum Arminio & Sigimero. Dio l. c. Erant inter eos, qui conspiraverant, & belli, quod tum constabatur, præcipui Arminius & Sigimerus, semper cum Varo conversantes, sapiusque convivantes. Defuit demum consilium. Velleius lib. c. Ex quo apparet, Varum sanè gravem & bonâ voluntatis virum, magis Imperatoris defectum consilio, quàm virtute destitutum militum, se magnificentissimumque perdidisse exercitum. Unde Tiberius proximo anno in Germaniam missus, cum animadverteret, Varianam cladem temeritate & negligentia ducis accidisse, nihil non de consilii sententia egit; semper alias sui arbitrii, contentusque se uno, tunc, præter consuetudinem, cum pluribus de ratione belli communicavit; curam quoque solito exactiorem præstitit. Suetonius in Tib. c. 18. Sed etsi culpâ Vari ignominiosa clades contigerit; mansit tamen manetque in pluribus locis celebribus memoria nominis ejus: nam *Varisberg*, vulgò *Forstenberg*, nobilium Virginum Collegium in *Clivia*, *Vari montem*, *Pighius* in *Hercule Prodicio*, *Varburgum*, insigne ditionis Paderbornensis oppidum, *Variburgum* Serar. lib. 3. rerum Mogunt. notat. 29. ad vitam S. Bonifacii, interpretantur. Nec minori ratione sunt qui putent, *Varenholtum* in comitatu Lippiensi; in dioecesi Monasteriensi *Varendorpium* urbem, & *Varlariam* Præmonstratense cœnobium à Varo appellari, atque illud *Vari pagum*, hoc *Vari castra* significare.

4. ET ARMINIO,] de quo dissimili planè Varo Velleius. Tum juvenis genere nobilis, manu fortis, sensu celer, ultra barbarum promptus ingenio, nomine Arminius, Sigimeri principis gentis ejus filius, ardorem animi vultu oculisque præferens, assiduus militiæ nostræ prioris comes, & jam civitatis Romanæ jus equestremque consecutus gradum, sequentiâ ducis in occasionem sceleris usus est, haud imprudenter speculatus, neminem celerius opprimi, quàm qui nihil timeret, & frequentissimum initium esse calamitatis, securitatem. Primò igitur paucos, mox plures in societatem consilii recipit; opprimi posse Romanos & dicit, & persuadet; decretis facta jungit, & tempus insidiarum constituit. Sunt qui ad Arminium nostrum ex militiâ Romanâ, in quâ ductor popularium meruerat, notum & celeberrimum

brem in Urbe respexisse velint Virgilium lib. II. Æneid. v. 642.

*Dejicit Herminium, nudo cui vertice fulva
Cæsaries, nudique humeri; nec vulnera terrent.*

Postquam multa Arminii facta insignia Tacitus I. & 2. Ann. memoravit, præclarissimo immaturum ejus obitum elogio profequitur. *Ceterum Arminius abscedentibus Romanis, & pulso Maroboduo, regnum affectans, libertatem popularium adversam habuit: petitusque armis, cum variâ fortunâ certaret, dolo propinquorum cecidit; liberator haud dubiè Germania, & qui non primordia populi Romani, sicut alii reges ducesque, sed florentissimum imperium lacefferit: præliis ambiguus, bello non victus, septem & triginta annos vite, duodecim potentia explevit: caniturque adhuc apud barbaras gentes.*

5. ET CAMPO IN MEDIO.] *Nomen etiamnum retinet inclytus Romanâ clade saltus Teuteberg: & victoria cognomine insignis campus, Wintfeldt/ ad oppidulum Hornam in Westphaliâ. Lipf. in not. ad Tacit. Annal. lib. I. n. 211. Mollerus, Lindenbrochius, Hamelmannus, Reineccius, Serarius, Isac. Pontanus, Calvifius, Pideritius, Stangevolius, ll. suprâ §. 2. citatis, Ægidius Bucher. in Belg. Roman. lib. 3. c. I. in fine. Hi omnes inter monumenta victoriæ de Romanis reportatæ referunt campum, seu jugi planitiem, vulgò Wintfeldt/ appellatam haud dubiè à victoriâ; nam vincere Germanis winnen dicitur; verique simile videtur, de campo hoc loqui Tacit. lib. I. Ann. Medio campi albertia ossa, ut fugerant, ut resisterant, disjecta vel aggerata.*

6. PUBES GERMANA.] Tacit. I. Ann. Suet. in Aug. c. 23. Flor. Velleius ll. cc. Verè Germana pubes non natione tantum, verum etiam virtute, cujus cum aliàs sæpissimè, tum in prælio Variano illustre specimen dedit; falsò autem & immeritò de Germanis Velleius, *quod nisi expertus vix credebat, in summa feritate versutissimi, natumque mendacio genus.* & Strabo scribit lib. 7. *adversus hos (Germanos) plurimum utilitatis in incredulitate: quibus fides habita est, ii maxima damna intulerunt: ut Cherusci, & eorum subditi, apud quos tres Romanae legiones cum Duce Quinctilio Varo, contra datam fidem, insidiis circumventa, perierunt.* Alienissima

ſima hæc calumnia ab indole, & moribus gentis, cujus fides tantam ſemper laudem habuit, ut vel ipſi Imperatores Romani in Germanorum ſe cuſtodiam tradiderint, & Friſtorum legati Romæ auſi gloriari, *nullos mortalium armis aut fide ante Germanos eſſe.* Tacit. lib. 13. Annal.

7. IMPERII GEMINAS NOBILE FIGNUS AVES.] Florus l. 4. c. 2. Tacit. 2. Ann. *Et cladis ejus ſuperſtites pugnam aut vincula elapſi referebant, hic cecidiſſe legatos, illic raptas aquilas, quas Germanicus Romanas aves, propria legionum numina apud eundem* lib. 2. Ann. appellavit.

8. DESINAT EUPHRATES PARTHOS MEMORARE TRIUMPHOS.] Grave quidem vulnus clade Craſſianâ populus Romanus à Parthis accepit. Flor. l. 3. c. 11. ingens indè fama Euphrati; verùm multis nominibus

9. CLARIOR EST CÆSO LUPPIA QUINCTILIO:] de quo reportata victoria magnum nomen decuſque gerit in e- logio, quo Germaniam Tacit. de morib. Germ. ornavit. *Sexcentiſimum & quadrageſimum annum urbs noſtra agebat, cùm primùm Cimbrorum audita ſunt arma, Cæcilio Metello ac Papirio Carbone Coſſ. ex quo ſi ad alterum Imperatoris Trajani conſulatum computemus, ducenti fermè & decem anni colliguntur, tam diu Germania vincitur. Medio tam longi ævi ſpatio multa invicem damna. Non Samnis, non Pæni, non Hiſpaniæ Galliæve, ne Parthi quidem ſæpius admonuère. quippe regno Arſacis acrior eſt Germanorum libertas. Quid enim aliud nobis, quàm cadem Craſſi, amiſſo & ipſe Pacoro, infra Ventidium dejectus Oriens objecerit? At GERMANI, Carbone, & Caſſio, & Scauro Aurelio, & Servilio Cepione, M. quoque Manlio ſiſis vel captis, quinque ſimul conſulares exercitus populo Romano; Varum, treſque cum eo legiones etiam Caſari abſtulerunt. nec impunè C. Marius in Italiâ, divus Fulius in Galliâ, Druſus ac Nero & Germanicus in ſuis eos ſedibus perculerunt. Mox ingentes C. Caſaris mina in ludibrium verſæ. Indè otium, donec occasione diſcordiæ noſtræ & civilium armorum, expugnantis legionum hibernis, etiam Gallias affectavèrè: ac ruruſus pulſi indè, proximis temporibus triumphati magis quàm victi ſunt.*

10. RAPTA JOVI LATIO.] Inſcriptio monumenti Ca-
pito-

pitolini apud Lazium lib. 7. comment. Reip. Rom. c. 4. Vel-
lecius lib. 2. c. 91. Sueton. in Aug. c. 21. Florus lib. 4. c. 12. Eutro-
pius lib. 7. in Aug. Ovidius lib. 5. & 6. Fast. & lib. 2. Trist. Hora-
tius lib. 4. od. 15.

*Et signa nostro restituit Jovi,
Direpta Parthorum superbis
Postibus: &c.*

Quantopere signis, sive *ultrò*, ut Florus, sive, ut Suetonius ait,
repositi, redditis gavisus sit Augustus, indicant tot & tam varii
hac de re signati nummi veteres cum inscriptione **SIGNIS**
RECEPTIS: quorum icones apud Lazium l. c. expressæ.

II. **HIC AQUILAS OBTINET USQUE SUAS.**] Ar-
minius apud Tacit. lib. 1. *Cervi adhuc Germanorum in lucis signa*
Romana, qua diis patriis suspenderit. Nondum ergo tunc, nec un-
quam Augusto remissa fuerant; an postea ductu Germanici, &
auspiciis Tiberii recepta, auctores inter se dissentiunt. Affirmat
Tacit. lib. 1. Ann. *Bructeros sua urentes, expeditâ cum manu L. Ster-*
tinus, missu Germanici fudit; interque eadem & prædam reperit un-
deicesima legionis aquilam cum Varo amissam. l. 2. *Ipse majoribus co-*
pis Marfos irrumpit: quorum dux Maloventus, nuper in deditionem ac-
ceptus, propinquo luco defossam Variance legionis aquilam modico præsidio
servari indicat. Ad quem locum Lipsius not. 62. *Hic autem in-*
venta aquilarum una, & supra lib. 1. altera; ergò recepta nunc omnes.
Quâ de causâ arcus erectus dicatusque: Tacit. l. 2. *Fine anni ar-*
cus propter adem Saturni ob recepta signa cum Varo amissa, ductu Ger-
manici, auspiciis Tiberii, & ades Fortis Fortuna &c. dicantur. Quin
Dio lib. 57. scribit. *At Germanicus expeditione in Germanos prosperâ*
ad Oceanum usque processit, barbarisque vi devictis, ossa eorum, qui
cum Varo ceciderant, lecta humavit, signaque militaria recepit. Sed
idem Dio lib. 60. Claudio demum Cæsare, unicam quæ resta-
bat aquilam, receptam perhibet: ita enim habet. *Eodem anno*
(U.C. dccxciv.) Sulpitius Galba Chattos vicit, & P. Gabinius Mar-
fos, qui inter alia, que laudi essent, militarem aquilam, qua sola è
clade Varianâ adhuc supererat, recuperavit. Hic aut Tacitum nos
fallere, aut Dionem, necesse est. Quam enim aquilam Tacitus,
Male-

Malevendo Marforum duce atque indice, Germanicum Cæsarem recepisse à Marfis, hanc Dio Cassius scribit Claudio de-
mum Cæsare per Legatum Gabinium esse recuperatam. Facit hæc dissensio magnorum inter Romanos scriptorum, ut suspicari libeat, non adeò exploratum fuisse ipsis scriptoribus, aquilæne omnes redditæ fuerint, nec ne. Ideò Floro potiùs inhærendum cenſeo, qui lib. 4. c. 12. *Signa, & aquilas duas adhuc barbari possident; tertiam signifer prius, quàm in manus hostium veniret, evulsam mersamque intra baltei sui latebras gerens, in cruenta palude sic latuit.* Sed an & hæc aquila relata sit ad Romanos abruptit Florus. Lipsius ut Florum Tacito conciliet, suspicatur Florum, qui epitomen Livii dedit, ex persona & ætate Livii tantum loqui, quâ nondum redditæ erant aquilæ à Germanis. At quis credat Florum, quem Trajani tempore vixisse volunt, hanc ævo suo populi Romani gloriam ex receptis aquilis dissimulare potuisse, quando tanto triumpho receptas de Parthis aquilas legerat. Quapropter non desunt, qui aquilas nunquam omnes è Germania receptas sentiunt. Quos inter Cuspinianus Florum secutus in vita Augusti. *Nec unquam hæc redditæ sunt Imperatoribus Romanis, quod Parthis fecerunt, sed semper in hunc usque diem servatæ; licet Tacitus scribat Germanicum, cum in Teutoburgiensi saltu reliquias Variana cladis inspicere concupisceret, per L. Stertimum apud Bructeros undevicesimæ legionis aquilam cum Varo amissam reperisse.* Majorem ergò fidem hac in re Floro, quàm Tacito habendam esse, & non sine ratione censuit Cuspinianus: si enim verè Variana signa recepta fuerunt, cur Tacitus tantum ac Dio, & quidem diversè id meminerunt? nam signa à Parthis remissa poëtæ pariter & historici magno numero & consensu celebraverunt. Cur Velleius, quod gratum, lætum & magnæ gloriæ Tiberio erat, in laudibus ejus alioquin immodicus siluit? quomodo contrarium scribere Florus ausus esset? Arcus quidem similis esse potuit triumphis, quos apparatu splendidos, victoriæ autem inanes falsosque, de Germanis non rarò Imperatores Romani egerunt; quod Tacitus quoque de morib. Germ. agnovit. *Inde proximis temporibus triumphati magis, quàm victi sunt.* Alio quoque & ex-
cel-

cellentiori quidem modo aquilas suas Luppia usque obtinet, imperio nimirum ad Francos primum, & ab his ad Saxonas, utrosque Luppia aliqua ex parte quondam accolas, translato. Nec defunt, qui imperii insignia ab aquilis clade Variana raptis originem accepisse existimarint; ita enim senserunt & scripserunt Cuspinianus, & Ulricus Huttenus: ille in Aug. *Non enim biceps est aquila, ut imperitum vulgus credit: sed dua simul; quarum altera alteram expansis alis obtegat, tertiam signifer legionis tertia abstulit, paludeque demersit, ne in hostium manus veniret, alioqui tres haberemus aquilas in insignibus Imperii.* Hic verò & clarius in carmine de Germania non degeneri:

Vindice ut Arminio, celeris prope rura Visurgis,

Romanas acies, miro Germania motu,

Quinctiliumque ducem conciderit, unde birostra

Contigerint aquila, traducti insignia regni,

Excussumque jugum, non tantum hac tempora nosset.

Horum astipulatorem Flavium Illyricum exagitat & refellit Card. Bellarminus de translato. Imp. Rom. lib. I. c. 7. §. 2. & Romanos Imperatores negat bicipitem aquilam in insignibus ferre ob duas aquilas ab Arminio quondam Vari Legionibus detractas: non enim duas aquilas in insignibus Imp. gerere, sed unam divisam in duo capitata: cujus rei causam esse, quod imperium esset inter duos principes divisum, quorum alter in Occidente, alter in Oriente sedem habebat. Atqui etiam prius, quam imperium divideretur, in columna Trajana & Antoniana videre fuit duplicem aquilam concorporatam, sic ut in Imperii insignibus hodie solet. Lips. in analectis ad Milit. Rom. dialogo II.

12. PENE EXITIABILEM.] Sueton. in Aug. c. 23. *Graves ignominias cladesque, duas omnino, nec alibi quam in Germania, accepit, Lollianam & Varianam: sed Lollianam majoris infamiae, quam detrimenti, Varianam penè exitiabilem, tribus legionibus, cum duce legatisque, & auxiliis omnibus, cecidit.* Magnitudinem igitur hujus cladis, quæ à Suetonio penè exitiabilis, à Velleio atrocissima calamitas vocatur, facile quis cogitatione comprehendet, sive cum Polybio lib. 6. tribuat legioni quina millia peditum, & tre-

cen-

centos equites, five cum Vegetio peditum sex millia, equites septingentos & triginta duos. Hujus itaque exercitûs cum auxiliis omnibus, quæ è sociis conscripta non minorem certè numerum confecerint, ad internecionem deleti nuntius ingentem moerorem metumque Augusto, & Urbi attulit. Velleius l. c. *Ordinem atrocissima calamitatis, quâ nulla post Crassi in Parthis damnus, in externis gentibus gravior Romanis fuit, justis voluminibus, (utinam cum xx. libris de bellis Germanicis à Plinio scriptis superessent!) ut alii, ita nos conabimur exponere. Nunc summa deslenda est. Exercitus omnium fortissimus, disciplinâ, manu, experientiâque bellorum inter Romanos milites princeps, ad internecionem trucidatus est.* Flor. l. 4. c. 12. *Nihil illâ cade per paludes, perque silvas cruentius: nihil insultatione barbarorum intolerabilius, præcipuè tamen in causarum patronos. Aliis oculos, aliis manus amputabant: unius os sectum, recisâ prius linguâ, quam in manu tenens barbarus, tandem, inquit, viperâ sibilare desiste.* Sueton. l. c. *Hâc nunciatâ, excubias per Urbem indixit, ne quis tumultus existeret: & presidibus provinciarum propagavit imperium, ut & à peritis & assuetis socii continerentur. Vorvit & magnos ludos Fovi Opt. Max. si rempublicam in meliorem statum vertisset: quod factum Cimbrico Marsicoque bello erat. Adeo namque conslernatum fuerunt, ut per continuos menses barbâ capilloque summisso, caput interdum foribus illideret, vociferans: Quinctili Vare, legiones redde: diemque cladis quotannis mæstum habuerit ac lugubrem. Metuebat enim, ne unâ cum Gallis Italiam ac Romam Germani peterent.* Dio lib. 56. *Augustus Variânâ clade auditâ, vestem, ut quidam memorant, laceravit, inque magno luctu fuit, propter amissum exercitum, metumque, qui à Germanis, & Gallis impendère videbatur, maximè quòd eas gentes jam ipsam Italiam ac Romam petituras verebatur, sed neque urbana juvenus magni momenti supererat, & sociorum auxilia, quæ allicijus essent pretii, afflicta erant. Nihilominus tamen ad omnia se, quantum præsens rerum conditio ferebat, comparavit. Et quoniam ii, qui militari essent ætate, dare nomina nolebant, ex iis qui nondum annum trigesimum quintum attigissent, quintum; ex natu majoribus decimum quemque, ut fors in quemvis incidisset, bonis privatum, ignominia notavit: postremò cum multi ne sic quidem obedirent, quosdam mor-*

te multavit, &c. Et quia complures Galli ac Germani Roma obversabantur, partim peregrinantes, partim inter stipatores recipiendi, veritus, ne quid hi novi molirentur, in insulas armatos amandarvit, incermes urbe exire jussit. Hæc tum ab Augusto acta: ea quæ decreta fuerant, & inter hæc triumphus Tiberii de Pannoniis, Ludique omitti. Sueton. in Tib. c. 17. Nam sub id ferè tempus Quinctilius Varus cum tribus legionibus in Germania periit: nemine dubitante, quin victores Germani juncturi se Pannoniis fuerint, nisi debellatum prius Illyricum esset. Quas ob res triumphus ei decretus est, multique & magni honores. triumphum ipse distulit, mæstâ civitate clade Varianâ. Etsi hæc clades exitium imperio non attulerit, ingens tamen damnum ex ea confectum: nam ut Flor. l. c. Hæc clade factum, ut imperium, quod in litore Oceani non steterat, in ripa Rheni fluminis staret.

13. CÆSARE AUGUSTO.] Paucis ante obitum ejus annis, cùm bellum Pannonicum confectum esset, & plures fullissent cometæ. Tacit. i. Ann. Bellum eâ tempestate, quâ vivere desit Augustus, nullum nisi adversus Germanos supererat: abolenda magis infamiae ob amissum cum Quinctilio Varo exercitum, quàm cupiditate proferendi imperii. Velleius lib. 2. Tantum quod ultimam imposuerat Pannonico ac Dalmatico bello Caesar manum, cùm intra quinque consummati operis dies funesta ex Germania epistola cæsi Varii, trucidatarumque legionum trium, totidemque alarum & sex cohortium. Dio l. c. calum sæpius ardere apparuerat, multi simul cometæ effulserant. Manilius l. i.

*Extremas modo per gentes ut fœdere rupto
Cùm fera ductorem rapuit Germania Varum,
Infecitque trium legionum sanguine campos,
Arserunt toto passim minitantia mundo
Lumina, & ipsa tulit bellum natura per ignes,
Opposuitque suas vires, finemque minata est.*

De tempore verò acceptæ cladis variant auctores: Lindebrochius in hist Armin. & Helmvicus in theatro, imputant ei annum à nato Christo 12. imperii Augusti 52. & U. C. 762. sub P. Cornelio Dolabella, & C. Junio Coss. quibus de anno Christi Baronius, & plures consentiunt; etsi Browerus, Horrion & Calvifius

vifius 9. & alii 10. ponant : fimiliterque, juxta Pighium tom. 3. Annal. lib. 18. ac Sigonium comment. in Faftos, annum U. C. vel 761. vel 763. Cofl. Sulpitio Camerino & Poppæo Sabino, ut Browero & Stangevolio placet. Quod fpectat ad tempus anni, longiùs æftatem proceffiffe, ex Velleio colligitur: *Mediam ingressus Germaniam, jurisdictionibus agendoque pro tribunali ordine, trahere æftiva.* Diem denique cladistam memorabilis, quem Augustus *mæstum ac lugubrem quotannis habuit*, IV. Non. Sextil. diem enimvero, ut notat Gellius lib. 5. cap. 17. & Macrobius lib. 1. cap. 16. *inominalem*, quo malè ad Cannas pugnatum est, Pantaleon, Eberus, & qui præterea Beroaldum fequuntur, affignant, eò, quòd Florus lib. 4. cap. 12. fcribat, *Varus res perditas eodem, quo Cannensem diem Paulus, & fato est & animo secutus.* Putarunt enim fenfum horum verborum eße, Varus eo die periit, quo Paulus Cannenfi prælio. Verùm, ut Cafaubonus in Suet. de Aug. c. 23. animadvertit, diem pro clade eleganter Florus ufurpavit. Nonnulli cum Aventino malunt IV. Non. Julii. Sed frustra dies quæritur, quem veteres hiftorici quafi ex compacto filuerunt, aut certum ideò definire fortè nescierunt, quòd, ut auctor est Dio, triduò cum Romanis fuerit dimicatum, & quidem, quod obfervat Henricus Hagelgans in fuo Arminio, primo die haud procul Alifone ad caput Luppia, altero indè paulò remotiùs juxta arcem Falckenberg, tertio & ultimo prope Hornam aut Dethmoldiam.

14. ARMINIO DUCE.] Flor. 1. 4. c. 12. *Duce Arminio arma corripunt.* Strabo lib. 7. *Arminii, qui belli dux fuerat Cheruscis, cum violatis pactis Varum Quinctilium invaderent.* Tacit. 2. Ann. *Vis nationum, virtus ducum in equo: sed Maroboduum regis nomen in visum apud populares, Arminium pro libertate bellantem favor habebat; desertus tamen ab Ingvimero fuit, non aliam ob causam, quàm quia fratris filio juveni patruus senex parere dedignabatur.* Tacit. 2. Annal. *Dux igitur Arminius gentis suæ, & fociorum ejus fuit, omnibus hujus muneris partibus egregiè functus, imò & militis, qui manu, voce, vulnere sustentabat pugnam.* Tacit. 2. Annal.

15. A CHERUSCIS.] Inter Germaniæ populos, à quibus Variana strages edita, eminuère Cherusci, validissima tum natio, à Cæsare lib. 6. Velleio lib. 2. Strabone lib. 7. Tacito l. 1. 2. 11. 12. 13. Annal. & de morib. Germ. Plinio lib. 4. c. 14. Floro l. 4. c. 12. Dione l. 54. 55. 56. Fastis Capitolinis apud Onuphr. & Pighium, Nazario in panegy. descripta celebrataque. Non omnes inter Albim & Visurgim, ubi vera & præcipua fedes eorum fuit, & silva *Bacenis* pro nativo muro objecta, Cheruscicos à Suevis, Suevosque à Cheruscis, injuriis incursionibusque prohibuit; etiam pro parte aliqua cis Visurgim habitârunt. Dio lib. 54. de Drufo: *Lupia fluminis ripis ponte junctis, Sigambros irrupit, perque eos in Cheruscorum fines usque ad Visurgim processit.* Velleius lib. 2. *Intrata protinus Germania, &c. recepti Cherusci, & amnis mox nostrâ clade nobilis transitus Visurgis.* Isac. Pont. de orig. Franc. l. 1. c. 9. *pro parte cis Visurgim coluisse non abnuerim.* Cluver. l. 3. Ger. antiq. c. 19. Maximè Arminio duce gens hæc floruit, qui Chattos & Cheruscicos, cum quibus illi, teste Tacito 12. Ann. *æternum discordant*, conciliaverat, ut aliquamdiu junctis viribus Romanorum imperium propulsarent; eo vero defuncto recruduit vetus odium, evenitque quod Tacit. de morib. Germ. memorat. *In latere Cauchorum Cattorumque, Cherusci nimiam ac marcentem diu pacem illacessiti nutrierunt, idque jucundius, quam tutius fuit. quia inter impotentes & validos falsò quiescas. ubi manu agitur, modestia ac probitas nomina superioris sunt. Ita qui olim boni equique Cherusci, nunc inertes ac stulti vocantur. Cattis victoribus fortuna in sapientiam cessit. tacti ruinâ Cheruscorum & Fosi, contermina gens.* Mansère tamen adhuc ævo Claudiani veteres ad Albim fedes, nomenque Cheruscorum: quod ipse testatur in panegy. de iv. consulatu Honorii:

— *Et ingentes Albim liquere Cherusci.*

16. BRUCTERIS.] Non solum Cherusci, verùm etiam Bructeri Varianam cladem effecerunt, qui propterea sua exusserunt, atque à Germanico vastati. Tacit. 1. Ann. *Bructeros, sua urentes, expedita cum manu L. Stertinius, missu Germanici, fudit: interque eadem & prædam reperit undevicesimâ legionis aquilam, cum*

Faro

Varo amissam. Ductum inde agmen ad ultimos Bructerorum: quantumque Amisiam & Luppiam amnes inter, vastatum.

17. MARSIS.] Antiqua, & claræ originis in Germania gente. Tacit. de morib. Germ. Celebrant carminibus antiquis Tuisstonem deum terrâ editum, & filium Mannum, originem gentis conditoresque. Manno tres filios assignant, &c. Quidam autem, licentiâ vetustatis, plures deo ortos, pluresque gentis appellationes, Marsos, Gambrivios, Suevos, Vandalios affirmant: eaque vera & antiqua nomina. Maximè iis infestus Germanicus fuit, abolendæ infamiæ causâ, ob amissum cum Quinctilio Varo exercitum, à Tiberio in Germaniam missus. Tacit. 1. Ann. Ventumque ad vicus Marforum; & circumdata stationes. Quinquaginta millium spatium ferro flammisque pervastat. Profana simul, & sacra, & celeberrimum illis gentibus templum, quod Tanfana vocabant, solo æquantur. Idem lib. 2. Ipse (Cæsar) majoribus copiis Marsos irrumpit, quorum dux Maloventus, nuper in deditionem acceptus, propinquo luco defossam Variance legionis aquilam, modico presidio servari indicat. Causa igitur hujus vastationis, & irruptionis non alia, quàm quòd Varum, per fines Marforum ad Amisiam, Dalichium, & Aldenbecam porrectos, ad Visurgim proficiscentem, ab iisdem & conterminis populis cæsum meminerat. Cluver. lib. 3. Germ. antiq. c. 11. Marforum vestigium adhuc extat in Dithmarsen / pago diœcesis Paderbornensis.